

SUYUN ŞAVKI

Leipzig’de Bir Aile ve Nâzım Hikmet

M. Melih Güneş Akşehir’de doğdu, büyüdü. İstanbul’da mimarlık eğitimi aldı. Uluslararası inşaat projelerinde yöneticilik yaptı. Sovyetler Birliği döneminde Moskova’da yaşarken Nâzım Hikmet’in karısı Vera Tulyakova Hikmet ile tanışmaları dostluğa dönüştü. Tulyakova’nın ölümünden birkaç yıl sonra kızı Anna Stepanova’nın desteğiyle Nâzım Hikmet’in Türkçede yayımlanmamış veya yitik sanılan eserlerini buldu, bir kısmının yayımlanmasını sağladı.

Nâzım Hikmet’in kişisel eşyaları ve elyazmalarından bazılarını Moskova’dan getirerek oluşturduğu “Şehrime ulaşmadan bitirirken yolu: Nâzım ve Vera, Moskova’dan İstanbul’a” sergisi ile Semiha Berksoy’un arşivini ve eserlerini tasnif ederek, sanatçının doğumunun 100. yılında “Ben Yaşardım Aşk ve Sanatla” başlıklı biyografik-retrospektif sergiyi ve “Alnımın çizgilerindesin memleketim: Nâzım Hikmet’in Yolculuk Fotoğrafları” sergilerini Yapı Kredi Kültür Merkezi’nde düzenledi.

Rusya’nın Çukotka bölgesindeki proje yöneticiliği döneminde çektiği belge niteliği taşıyan fotoğraf ile nesnelere oluşan “ve kuzeydeydi güneş / hatırlananlar” başlıklı kişisel sergisinin yanı sıra “Doğumunun 100. Yılında Geleneksel Mimarın Şairi Nail V. Çakırhan” ile “Halet Çambel ile Buluşma” sergilerini Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nde projelendirdi, küratörlüklerini yaptı ve ilgili yayınları hazırladı.

Boğaziçi Üniversitesi’nde Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi’nin kurulmasına önyak oldu. Çalışmaları nedeniyle iki kez Nâzım Hikmet Araştırma Ödülü verildi. Çeşitli dergilerde yayımlanmış yazıları dışında yazdığı, hazırladığı ya da katkıda bulunduğu pek çok kitap var. Nâzım Hikmet’in Türkçede yayımlanmamış, külliyatı dışında kalmış eserlerinin yayımlanması çabalarını sürdürmekte.

*M. Melih Güneş'in
YKY'deki kitapları:*

- Elyazmalarında ve Basılı Kitaplarda “Saman Sarısı” (2008)
“Hasretle”: Nâzım Hikmet Mektupları (2008)
Ben Yaşardım Aşk ve Sanatla / Semiha Berksoy (2010)
Fatma, Ali ve Diğerleri / Nâzım Hikmet (2011)
Bu Şehir Güzelse Senin Yüzünden / Nâzım Hikmet (2011)
Hanene Huzur Dolsun - Sevdalı Bulut (2012)
Alnımın Çizgilerindesin Memleketim (2013)
Suyun Şavkı: Leipzig’de Bir Aile ve Nâzım Hikmet (2017)

M. MELİH GÜNEŞ

Suyun Şavkı
Leipzig'de Bir Aile ve Nâzım Hikmet

Yaşantı

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4793
Edebiyat - 1371

Suyun Şavkı: Leipzig'de Bir Aile ve Nâzım Hikmet / M. Melih Güneş

Kitap editörü: Murat Yalçın
Düzeltili: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: İlknur Efe

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 12039

1. baskı: İstanbul, Şubat 2017
ISBN 978-975-08-3904-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2017
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 Karaköy 34425 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

Kırkinci Yılıımız (Nâzım Hikmet) • 9

Sunuş • 11

Önsöz (*Cevat Çapan*) • 13

Suyun Şavkı

Muhacir Bir Ailenin Öyküsü • 21

Açıkgöz Ailesiyle Nâzım Hikmet'in Karşılaşması • 29

Varşova Yılları ve Leipzig • 32

“Koy noktayı” • 37

Leipzig Dönemi • 41

“Ve temize çıkma kâadı Salih'in...” • 43

Sonrası • 47

“Leipzig Dizisi” Şiirlerinden • 50

Anjel Açıkgöz Anlatıyor • 65

Anjel Açıkgöz'ün Nâzım Hikmet Albümü • 129

Kaynakça • 159

Dizin • 161

*Onlara:
Yalansız dolansız yaşayıp,
hesapsız kitapsız bölüşüp,
memleket hasretiyle ömür sürmüslere*

Nâzım Hikmet

KIRKINCI YILIMIZ

Hepimiz kırk yıl önce doğduk,
kırk yıl önce sabahleyin
kırk yıl önce gün ışıırken Bedreddin'in İznik Gölü'nde
çamlı bellerinden birinde Koroğlu'nun
ve Sibiryadan, esirlikten dönen Bolşevik Osman
pusuya düşürürken Urfa yolunda seher vakti Fıransız.

Hepimiz kırk yaşındayız
yirmisine basanımız da
altmışını geçenimiz de
atılıp ölenimiz de İstanbul'da Müdüriyet penceresinden.

Bu kırkinci yılımızda
ne bir ormanız
ne şose boyunda tek tük kavak ağacı
bir tarlayız tohumu saçılmış.

Hepimiz kırkına bastık bu sabah
hapiste yatanımız,
işyerindekilerimiz, muhacirimiz.
Hepimiz kırkına bastık bu sabah.
Yoldaşlar yeni yeni yıllara!

25 Eylül 1960 [Leipzig]

Sunuş

Kosmosun kardeşliği adına

Almanya'da yaşayan Mustafa Doma'dan baharda bir e-posta aldım. Henüz tanışmıyorduk. Kocası Hayk Açıkgöz'ün ardından 1950 yılında Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmış Anjel Açıkgöz'ün kendisine emanet ettiği Nâzım Hikmet'in oyun müsveddelerinden bahsediyor, devretmek istiyordu.

Ne zamandır görüşmek istediğim biriydi Anjel Abla, iletişimi-miz böyle başladı; bazen Mustafa Doma aracılığıyla, bazen tele-fonlaşmalarla.

Giderek yüz yüze görüşme ihtiyacım arttı ve yazın günöbirli-ğine Leipzig'e gittim. Önceden hazırladığım herhangi bir soru ya da konu listesi yoktu elimde. Niyetim, Nâzım Hikmet'in gözlerine gözöyle dokunmuş biriyle, Anjel Açıkgöz'le karşılıklı oturup laf lafı açtığına, zaman elverdiğince söyleşmekti.

Anjel Açıkgöz'ün yaklaşık 60 yıl koruduktan sonra cömertçe bana verdiği, kocası Hayk Açıkgöz'ün çektiği Nâzım Hikmet fotoğ-raflarıyla ve imzalı bir kitabıyla, kâh gülüp kâh hüznüendiğimiz sınısıcak anılarla ve sevinçle, huzurla ayrıldım Leipzig'den.

Pek çoğu hiç bilinmeyen fotoğrafları ve sohbetimizi yayımla-ma fikri, İstanbul'da yayınevinde oluştu. Kolay anlaşılması için konuşma kaydımızın metninde düzeltmeler yaptım. Sonra Anjel Abla'yla metni gözden geçirdik.

Bu kitap, Açıkgöz Ailesi ve onların hayatlarına bir ağabey ola-rak giren, memleket insanı sıcaklığını onlarda bulan büyük insan Nâzım Hikmet'in; o güzel insanların birlikteliklerini, sevinçlerini, coşkularını, paylaşımlarını, ideallerini, kısacası “yârin yanağından

gayrı her yerde her şeyde hep beraber” kosmosun kardeşleri oluş-
larını bir nebze olsun hissettirebilir umarım.

*Suyun şavkı bize de vursun diye,
bir de ömrümüze...*

Anna Stepanova, Berrin Alganer Lenz, Erden Akbulut, Gün Ben-
derli, Moris Gabbay, Murat Alp, Mustafa Doma, Mustafa Yılmaz,
Nilay Güneş, Vaçe İhmalyan’a bu kitaba katkılarından dolayı te-
şekkür ediyorum.

Sivrice Koyu, 25 Ekim 2016
M. Melih Güneş

Önsöz

Bir Uzak Kalma Öyküsü

CEVAT ÇAPAN

Melih Güneş'in Arif Keskiner'le birlikte hazırladığı *Nâzım'ın Evinde Vera'nın Sofrasında* kitabını okuyanlar büyük şairin 1951'de Türkiye'den ayrıldıktan sonra 1963'teki ölümüne kadar yaşadıklarını, o dönemdeki olumlu ve olumsuz olaylar karşısında onu tanıyanların ya da ona hayran olanların duygu ve düşüncelerini dile getiren tanıklıklarla karşılaşmışlardı.

O kitapta yazılanlar hem Nâzım'ın yurt hasretini hem de onunla ilgili yazanların bu büyük dünya şairine yapılan haksızlığa karşı duyulan isyanı yansıtıyor, ama daha da önemlisi şairin yaşadığı bütün olumsuzluklar karşısında iyimserliğini ve geleceğe duyduğu umudu hiçbir zaman yitirmediğini gösteriyordu. Onun kitabı zenginleştiren fotoğraflarındaki güler yüzü de bu iyimserliğin ve dostlarıyla buluşmaktan duyduğu mutluluğun somut kanıtlarıydı.

Melih Güneş *Suyun Şavkı* başlıklı bu yeni kitabında ise 1950 yılında bir daha dönmemesine doğup büyüdükları topraklardan yurtdışına çıkmak zorunda kalan Hayk ve Anjel Açıkgöz'ün Samsun'dan başlayıp Leipzig'de sona eren uzun yolculuğunu ve Nâzım Hikmet'le kurdukları o güzel dostluğun öyküsünü anlatıyor. Bu öykü aynı zamanda Nâzım Hikmet'in Moskova'ya gittikten sonra çeşitli nedenlerle TKP'nin değişik kademelerinde çalışan, onunla işbirliği yapan ya da onun yardımıyla daha iyi koşullara kavuşan yoldaş bellediği insanların da tanıklığını açıklıyor.

Hayk ve Anjel Açıkgöz çiftinin Nâzım'la karşılaşmadan önceki yaşamları ayrıntılarıyla ele alındığında da başlı başına bir roman. Hayk Açıkgöz'ün öğrencilik yıllarında Abdülkadir Pirhasan'la (Vedat Türkalı'yle) ve daha sonra eşi Merih Hanım'la dostlukları, Marksizm'i öğrenmeleri, Sansaryan Han serüvenleri, Beyrut'a

kaçışları, Vartan ve Jak İhmalyan kardeşlerle ilişkileri, Beyrut'tan Cenova'ya oradan Varşova Gençlik Festivali'ne katılmak üzere Viyana'ya, vizelerinin süresi bittiği için de orada buluştukları Zekeriya Sertel'in yardımı ve Nâzım'ın onlar için sağladığı Macar vizesiyle de Budapeşte'ye gidişleri.

1955 yılının Ağustos ayında Budapeşte garına vardıklarında onları İsmail Bilen, Sabiha Sertel ve Nâzım Hikmet karşılar. Hayk'la Anjel'e parti içinde kullanacakları Basri ve Merih adları verilir. Bu buluşmadan sonra Açık göz çifti artık Nâzım Hikmet ağabeylerinin koruyucu kanatları altındadırlar. Budapeşte'deki ilk buluşmada da, daha sonra Varşova'da ve Leipzig'deki görevlendirmelerde de bu şehirlerde sürgün hayatı yaşayan öbür yoldaşlarla her zaman örnek bir dayanışma içinde, ortak bir memleket hasreti içinde yaşayan bu güzel insanların öyküleri anlatılır.

Melih Güneş bir yandan Anjel Açık göz'ün Nâzım Hikmet'le ilgili anılarını dinlerken bir yandan da o dönemde yurtdışında Nâzım'ın hayatında yer alan Serteller gibi yakınlarının, İstanbul'da bırakıp geldiği Münevver Hanım'la oğlu Memet'in, bir süre birlikte yaşadığı doktoru Galina'nın, Paris'e gittiğinde bulduğu Abidin ve Güzin Dino'nun, çıktığı yolculukların Nâzım'ın onun sınırsız memleket hasretini hem depreştirdiğini hem de bir ölçüde yatıştırdığını öğrenmiş oluruz.

Anjel Açık göz bir insanın en güç koşullarda bile başka insanlara karşı nasıl bu kadar iyilikle ve cömertçe davrandığını Nâzım'da görmüş, kendisini her zaman onun bir kız kardeşi saymış biri. Aynı cömertlik ve iyilik onda da belirgin bir özellik. Nâzım'la ilgili her konuda kendisini dinlemeye hazır olanlara bütün bildiklerini anlatmaktan mutluluk duyuyor. Nâzım'ın kendisinde olan oyun müsveddelerini ve fotoğrafları da onları en iyi değerlendireceğine inandığı Melih Güneş'e vermeyi kutsal bir görev sayıyor.

Böylece bu güzel kitabı okurken Nâzım Hikmet'in Türkiye'den ayrıldıktan sonra onunla benzer bir yazgıyı paylaşan sürgündeki dostlarıyla nasıl bir hayat yaşadığını, çıktığı yolculukları, katıldığı toplantıları, dost evlerinde memleket yemekleri yerken, Ruhi Su türküleri dinlerken duyduğu mutluluğu paylaşıyorsunuz. Bu öykünün önemli kişileri arasında İtalyanca çevirmeni ve Münevver Andaç'la Memet Hikmet'in Türkiye'den kaçmalarını sağlayan Joyce

Lussu'ya da, doktoru Galina'ya da, Sibiryaya yeniden gönderilmekten kurtardığı Şükrü Martel'e de ve elbette "Saçları Saman Sarısı" Vera Tulyakova'ya ve Nâzım Hikmet'in hayatında iz bırakmış daha nice önemli önemsiz insana rastlıyorsunuz. Çoğunu hayalinizde canlandırdığımız bu insanların birçoğunun fotoğraflarının kitaba ayrı bir zenginlik katması da Anjel Açıköz'le Melih Güneş'in övgüye değer başka bir cömertlikleri.

Anjel Açıköz Nâzım'ın Moskova'ya gittikten sonra uğradığı hayal kırıklığına değinmekten de çekinmiyor. İnsanların birtakım yanlışlar yaptıklarını o da kabul ediyor. Ama Nâzım gibi o da inancından vazgeçmiyor. "Suyun Şavkı" sevginin, dayanışmanın ve inancın öyküsünü somut örneklerle belgeleyen bir kitap.

İstanbul, Aralık 2016

Suyun Şavkı

“Kılıç artığı”

Benim annem de babam da kılıç artığı. Annemin ailesinin dokuz çocuğu varmış. Sürgüne gidecekler 1914'te. Bir Rum Kilisesi'nde Patrik gibi bir adam varmış Samsun'da, Bafralı. Babamın babasıyla arkadaşmış. “Çocuğun birini bana bırak, malım mülküm, topraklarım var. Ona kalır. Siz gidiyorsunuz, ölüme gidiyorsunuz; bunu bil! Geri dönmek yok, çocuğa kalsın” demiş. O da, “Olmaz, ben dokuz çocuğumu da beraber alırım” demiş. Neyse, adam zorla almış annemi. İki sene onun yanında kalmış annem. On üç yaşındaymış, kardeşlerin en küçüğü imiş. Sonra adamın da başına bir bela geliyor. Annem ortada kalıyor, süsürgün...

Babamlar tek çocuklu bir aileymiş. Ana baba, oğluyla sürgüne onlar da gidiyor. Tesadüfen yaşıyorlar, dönüyorlar. Annemlerle kapı komşusuymuşlar, döndüklerinde annemi buluyorlar ve hemen babamla evlendiriyorlar. Gidiyorlar hükümete, mallarını istiyorlar falan, “Ne malı, sizin adlarımızı bile kütükten silmişler” diyorlar, “Ne arıyorsunuz?” Mal mülk bir şey yok, kalmamış.

İstanbul'a geliyor çırılçıplak. Artık babamın çalışmadığı iş kalmıyor. Tütüncüymüş, babası da tütüncüymüş. Sanatı biliyor. Hükümette çalışıyor falan, ustabaşı oluyor. İyi de para kazanıyormuş başta, fakat işyeri kapanınca bütün azınlıkları işten atıyorlar. Babam da işsiz kalıyor, yapmadığı iş kalmıyor. Hayk'ın babasına gelince, –Hayk'ın kitabında, *Anadolulu Bir Ermeni Komünistin Anıları*'nda yazıyor zaten– onun işi iyiymiş. Samsun'da yaşıyor, Sivas'a kadar gidiyorlar sevkiyatta...

ANJEL AÇIKGÖZ

29 Temmuz 2016 tarihli sohbetten